

ПРАВО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Максименко Н.В.

Апарат Верховної Ради України

ЄВРОПЕЙСЬКІ ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ТА МЕХАНІЗМИ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ

Всесвітньо відома шведська письменниця і гуманіст Астрід Ліндрген у промові під час вручення їй у 1978 році Премії миру німецьких книгарів виступила на захист прав дітей: «...нам всім відомо, що діти, яких б'ють і з якими жорстоко поводяться, і самі будуть бити та жорстоко ставитися до своїх дітей, а тому це зачароване коло повинне бути розірване». Соціальний та правовий статус дітей протягом періоду його еволюції характеризувався майже повною відсутністю будь-яких громадянських прав. Початком діяльності з міжнародно-правового регулювання в галузі захисту прав дітей вважається створення у 1923 р. Міжнародного союзу порятунку дітей. Усвідомлення міжнародним співтовариством факту, що діти як специфічна категорія населення не мають змоги самостійно забезпечити свій власний захист, призвело до визнання необхідності їх спеціальної охорони. До цього й закликали Декларація прав дитини (1924 р.), Загальна декларація прав людини (1948 р.), Декларація прав дитини (1959 р.) та ціла низка міжнародних конвенцій і пактів. Паралельно з процесом становлення стандартів захисту прав дитини в рамках Організації Об'єднаних Націй розвивається і міжнародне регіональне законодавство у цій галузі. Найвагоміших результатів було досягнуто в Європі: з одного боку, юридичний контекст забезпечується під егідою Ради Європи, з іншого – політичний контекст – Організацією з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) [2].

Проблемі захисту прав дітей присвячено значну кількість наукових досліджень та розробок, зокрема К. Балабуєва, М. Герасимчука, Н. Кравчук, С. Кліма, О. Скакун, Т. Сироїд, Л. Туманова, Д. Ван Б'юрена та ін.

Актуальність теми дослідження полягає у ретельному аналізі основних європейських стандартів та механізмів, які використовуються у сфері захисту прав дітей.

Права людини та основні свободи в рамках Ради Європи закріплюються міжнародними угодами та додатковими протоколами до них, що містять перелік прав, реалізація яких має гарантуватися кожній людині, яка перебуває під юрисдикцією держави-учасниці, та встановлюють європейські процедури нагляду й гарантії дотримання положень цих договорів. Один із вагомих документів Ради Європи – Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. та протоколи до неї, що стосуються різних напрямків співробітництва щодо захисту прав і свобод людини [3]. Хоч Конвенція практично не містить статей, які б прямо регулювали і захищали

права дітей, проте її положення можуть бути застосовані до дитини, яка є суб'єктом міжнародного права нарівні з іншими учасниками міжнародних правовідносин. Судовий захист прав дитини здійснюється, у першу чергу, Європейським судом з прав людини (ЄСПЛ), заснованим відповідно до Конвенції. Юридична сила рішень ЄСПЛ в ієрархії правових норм прирівнюється до міжнародного договору. Звертатися до Європейського суду з прав людини можуть будь-які фізичні особи, групи осіб, неурядові організації. Для подачі скарги не має значення, чи досяг заявник повноліття, чи піддавалася його юридична правоздатність яким-небудь обмеженням з боку національних властей. Необхідно, щоб заявник вважав себе жертвою порушення прав, передбачених Конвенцією про захист прав людини і основних свобод чи Протоколами до неї (ст. 34 Конвенції). Так, у справі «Х і Y проти Нідерландів» (Case of X and Y v. The Netherlands), рішення від 26 березня 1985 р., була визнана заявником і жертвою порушення прав людини неповнолітня психічно хвора дівчинка [4]. Предметом розгляду ЄСПЛ стають різні випадки порушення прав дитини, зокрема, права на освіту; жорстоке поводження з дитиною та бездоглядність; сімейних прав тощо. У рішеннях ЄСПЛ інтерес дитини, як правило, розглядається як основний критерій захисту прав дітей. У категорії справ, пов'язаних із захистом прав дітей, народжених поза шлюбом, хрестоматійною є справа «Маркс проти Бельгії» (Marckx v. Belgium), рішення від 13 червня 1979 року (серія А, № 31)». Предметом спору був той факт, що законодавство країни передбачало більш складний порядок встановлення правових відносин між матір'ю та її дитиною у випадку народження дитини поза шлюбом. Для цього було необхідно пройти через процедури визнання дитини та її наступного усиновлення. У результаті дитина «юридично» взагалі не мала матері. У своєму рішенні ЄСПЛ виходив з принципу «*mater semper certa est*» (мати завжди достовірно відома), всупереч внутрішньому праву країни-учасниці. Через рік після винесення рішення у справі «Маркс» Комітет Міністрів ухвалив Європейську конвенцію про правовий статус дітей, народжених поза шлюбом, що було необхідним кроком через невідповідності між законодавствами держав-учасниць щодо зв'язків спорідненості за межами шлюбних стосунків. Конвенція має дві цілі: забезпечити позашлюбних дітей рівним правовим статусом і гармонізувати законодавство стосовно зв'язків спорідненості в межах Ради Європи [1, с. 15].

У 1961 р. Рада Європи прийняла Європейську соціальну хартію, яка гарантує соціальні та економічні права, зокрема: право на житло, охорону здоров'я, освіту, зайнятість, свободу пересування, недискримінацію і правовий захист. Зокрема, у цій Хартії знайшли своє закріплення й положення, що стосуються праці дітей і їх захисту. Так, стаття 7 містить десять пунктів, що передбачають конкретні гарантії захисту дітей і молоді, особливо в тому, що стосується роботи за наймом. На підставі Хартії створено систему контролю за дотриманням державами – учасницями її положень – Комітет експертів. Підтримка прав дітей, забезпечення надання їм процесуальних прав та полегшення застосування ними цих прав шляхом забезпечення того, щоб діти особисто або через інших осіб чи органи були

поінформовані та допущені до участі у розгляді судом справ, що їх стосуються, є предметом Європейської конвенції про здійснення прав дітей (1996 р.).

Рада Європи у 1989 р. прийняла Європейську конвенцію про запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню та додаткові протоколи до неї. Конвенція передбачає створення Європейського комітету із запобігання катуванням та нелюдському чи принизливому поводженню або покаранню (ЄКЗК), завданням якого є надання допомоги державам – учасникам у запобіганні поганому поводженню з особами, позбавленими волі [1, с. 18].

Визначення загальних принципів, що застосовуються до контакту між дітьми та їхніми батьками, а також іншими особами, які мають сімейні зв'язки з дітьми, відповідних запобіжних заходів та гарантій для забезпечення належного здійснення контакту й негайного повернення дітей після закінчення контакту, а також започаткування співробітництва між компетентними органами є предметом Конвенції про контакт з дітьми (2003 р.).

З метою запобігання сексуальній експлуатації та сексуальному насильству стосовно дітей і боротьби із цими явищами; захисту прав дітей, які стали жертвами сексуальної експлуатації та сексуального насильства; сприяння національному та міжнародному співробітництву в боротьбі із сексуальною експлуатацією та сексуальним насильством стосовно дітей, у жовтні 2007 року була прийнята Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства.

Визнаючи те, що домашнє насильство стосовно дітей є поширеним явище та зв'язок між домашнім насильством щодо жінок та фізичною жорстокістю щодо дітей і травмою, яку дістає дитина, коли стає свідком насильства в сім'ї, 11 травня 2011 р. була відкрита для підпису в Стамбулі (Туреччина) Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами. Конвенцією визнається, що фізичне, сексуальне або психологічне насильство й жорстокість у стосунках між батьками або іншими членами родини на очах у дітей має для останніх тяжкі наслідки. Воно вселяє страх, травмує і серйозно впливає на їхній розвиток. Виходячи з цього, ст. 26 Конвенції покладає обов'язок щодо врахування прав та потреб дітей при наданні послуг і допомоги жертвам з дітьми, які стали свідками насильства. Термін «діти-свідки» стосується не лише тих дітей, які були присутні під час насильства і стали активними свідками того, що відбувалося, але й тих, хто чув зойки та інший шум зі своєї схованки, або тих, хто став заручником довгострокових наслідків подібного насильства.

У діяльності ОБСЄ права дитини також є узаконеним предметом діалогу. Зокрема, Документ Копенгагенської наради Конференції щодо людського виміру НБСЄ 1990 р. був першим у своєму роді, яким встановлено, що захист і заохочення прав людини – одна з основоположних цілей правління, і що визнання цих прав є основою свободи, справедливості і миру. Документ згадує безліч прав людини та основних свобод, які ніколи раніше не розглядалися формально в контексті НБСЄ (тобто право на мирні збори і

демонстрації, право на мирне використання своєї власності, права дитини), а також включає далекосяжні положення, що стосуються національних меншин, зобов'язань з виборів [1, с. 19].

Усвідомлення особливої вразливості дітей у контексті аксіоми універсальності та непорушності прав людини вимагає формування ефективного механізму забезпечення та охорони їх прав як на міжнародному, так і на національному рівнях. Його сутність полягає не тільки в розробці, оновленні правової основи, але й створенні міжнародним співтовариством додаткових контрольних органів, розширенні кола їх повноважень та вдосконаленні напрямків роботи.

Список використаних джерел:

1. Дитинство під прицілом. Права дитини в умовах збройного конфлікту на сході України: наукове видання/О.А.Біда, А.Б.Блага, О.А.Мартиненко, П.І.Пархоменко та ін.; за заг. ред. А.П.Буценка / Українська Гельсінська спілка з прав людини. – К., КИТ, 2016. – 82 с.
2. Сироїд Т. Л. Правова основа та механізми захисту прав людини на міжнародному регіональному рівні [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/28980/%D2#chapter>
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.coe.ru/main/echr>
4. X і Y проти Нідерландів [Електронний ресурс]. / Режим доступу: http://www.rrpoi.narod.ru/echr/translation/translation/x_y_nd.htm